

ШЫН

№ 125
(17926)

2010 чылдың
октябрь 21,
четверг

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Иштилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru

Октябрь 20 – Бүгү-делегейниң статистика хүнү

ТЫВАНЫҢ БАШТЫҢЫ ЧИЗЕНИ ЭРТКЕН

Дүүн Тывастаттын ажил-бакчылары боттарының профессионал байырлалын — бүгү-делегейниң статистика хүнүн демдеглээн. Ооң-биле баштыр ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол республиканың статистика ажилдакчыларына байыр эдирери-биле Тывастаттын ажилына байырлыг ужуражылганы эрттирген. Ооң соңунда ол-ла албан черинде тургустунган чизе участо-гунга Тываның Баштыңы республиканың өске-даа хаттылары-биле бир дөмей экени эрткен.

ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оолдун чизени эртип олурары.

Бүгү-делегейниң статистика хүнү бо чылын Россияга бир дүр демдегледип турары бо. Чогум Тывастаттын тургустунган үндезиниң — декабрь 14, ынчалза-даа статистика ажилдакчыларының профессионал байырлалын делегелгил демдегледип турары бо үнүп эртип турар Бүгү-Россия делегелгил чизе-биле чаңгыс үеде бергени оларга чугула, хатталыг болуп турары билдин-

ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол Валерьевич Кара-оол Тывастаттын бүгү ажилдакчыларына байыр эдирген сөстөрүн чугаалап, арга хүн бүрүде кылып турар ажил-херээ дээш өөрүп четтир-генинчаар илереткен: «Силер профессионал байырлалы-

нарны делегей чергелиг демдегледип турары дээр-ле, силерниң ажилыңарны чугулап көрүп турарыңар демдээ-дир. Ол ындыг болур-даа ужуруг, чүге дээр-ле силерниң күш-ажылыңар — күрүнө чергелиг ажил-дыр. Силерниң ажилыңарны түннелдери-биле күрүнениң келир үеде политиктиг, социал-экономиктиг угланышкы-нын тургузар болгай. Силерниң то-дараткан, санап үндүрген, деңнеш-тирген сан-чугаайларга даянып алгаш, эрге-чагырга органнары боттарының ажилын тургузар, план-наар ужуруг. Ынчангаш мен, бодум хуумда, республиканың Баш-тыңы дужаалым ажылгап, респу-бликаның удуртулгазынга, муниципалдыг-даа, тус чер-даа чергелиг эрге-чагырга органнарынга силер-

биле сырый харылзааны тударын саналдаар-дыр мен». Байыр чедиришкенинниң сөстери-биле кады ол Тывастаттын удуртукчузу В.Д. Талтаевага С.К. Шойгунун тургусканы «Урянхай: Тыва дептер» деп номун: «Мында Тыва Арат Республикага баштайгы чизени чору-дуп турганының дугайында аажок солун кылдыр 5-ки томда бижээн. Хостуг үенерде сонургап номчуу-руңар-биле белекке берип тур мен» — деп чугаалавышаан сөңнээн.

Байырлыг ужуражылга соонда чизеги ТР-ниң Чазааның Даргазын ында чизе участогунун өрээлинче чалап, чизениң көрдүнгөн чурумун езугаар ону бүртүккөн.

Аяна БИЧЕ-ООЛ.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУН тырттырган чуруу.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДЭЭДИ ХУРАЛЫНЫҢ (ПАРЛАМЕНТИЗИНИҢ) БИРГИ ЧЫЖЫНЫҢ БИРГИ СЕССИЯЗЫ БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оолдун 2010 чылдың октябрь 18-те «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыжының бирги хуралын чыылдыларының дугайында» № 191 Чарлыныга дүүштүр Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) бирги чыжының баштайгы сессиязы ажилын республика парламентизиниң хуралдаар залына бөгүн эгелээр.

Оларның бирги хуралын күштүг турар хоойлужудулга езугаар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Болат-оол аргыдар болгаш хуралды чыып эрттирер эргени эң улуг депутатка дамчыдар. Ын-депутат бар, ол дээр-ле октябрь 21 харлаар Иван Чучев болур. Республиканың Соңгулда комиссиязының чыңатканы болза, аргы назылыг депутаттын дарга-жыны-биле баштайгы органи-заци айтырыгны — парламент азын соңгуур. Соңгуткан 32 депутаттын 17-зи бадылаар болза, Тыва Республиканың Дээди Ху-ралы Даргазын соңгуткан деп

санаар.

Бо чылдың октябрь 14-те болган «Чаңгыс демниг Россия» партиязының чыңгине чөвүлелиниң президиумунун хуралына регион-нарга болуп эрткен парламент соң-гулдаларының түннелдерин сайга-рып чугаалашкан. Бо соңгулдалар чогумчалыг эрткен дээрзин аңаа демдеглээн, бүгү регионнарда «Чаңгыс демниг Россияның» тө-лээлери тирилелгелерни чедип ал-ган. Тывага чаңгысдемнигжилер эң хөй — 77,61 хуу санны алган. Ын-чангаш парламентида 32 олуттун 29-зун чаңгысдемнигжилер ээлэ-нер.

Партияның чыңгине чөвүлели-

ниң президиумунга Тыва Республи-каның күш-ажыл болгаш социал политика сайыды, Чаа-Хөлдүн чаң-гыс мандаттыг соңгулда округунга соңгукчуларның 80,52 хуу бады-лаашкынын алган Каң-оол Ти-мурович Давааның кандидатуразын Тыва Республиканың Дээди Хура-лының (парламентизиниң) даргазы албан-дужаалче сүмелзэн. Ол сү-мени бөгүн болур сессияга депу-таттар чугаалажырлар. Оларның хөй кезин үстүндө партияның кежи-гүннери болганда, чыңгине чөвү-лелдин президиумунун саналын деткири чигзиниг чок.

Чаа соңгудар дарга хамыктын мурнунда бодунун оралакчызының кандидатуразын сессияга кириер. Ол депутат оралакчы болбушаан, комитеттерниң бирээзин база удур-тур. Ооң соонда арткан чеди коми-теттин даргаларының кандидатура-ларын чугаалажыр.

32 депутаттын чүгле тозу док-таамал үндезинге ажилдаар дээр-зин сагындыраал.

Тыва-Онлайн медээлер агентилели.

Солун — номчукчу — солун

«ШЫННЫҢ» АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ — КОЖУУННАРНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

«Шын» солунунун кол редактору Светлана Монгуш баштаан редакцияның чогаадыкчы бөлүк ажилдакчылары Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга кожуун-нарже сургакчылап чорутканнар.

Оларның сорулгазы — чон-биле болгаш албан-организа-цияларның, бүдүрүлгелерниң, почта черлериниң коллектив-тери-биле ужуражылгаларны эрттирери. Чон-биле ол ужура-жылгаларга Тываның хоочун, чоокта чаа 85 харлаан улуг солунунун коллективиниң ажил-амыдыралын таныштырып, бодунун идепкейлиг бижикчилери, номчукчулары-биле ийи талалыг чогаадыкчы харылзаалар дугайын чугаалажып, олар-ның саналдарын, күзээшкенин дыйнаар болгаш арга-сүмезин кадар.

Кожууннарда чоруп тургаш, ооң чурттакчыларының солунну кайы хире чагыдып ап турарын тодарадып, ол талазы-биле болгаш келир 2011 чылдың чагыдылганына хамаа-рыштыр ажил-херекчи чугааны чер-черге чорудар.

Чон-биле бо ужуражылгалар ийи таланты чогаадыкчы ажилын, харылзааны улам быжыглаарына идиг болур.

ЧАГЫДЫЛГАВЫС БЕЛЕК БОЛЗУН!

Болат Туматович биле Лидия Донгаковна Сагдылар — Кызыл кожуунунун Черби сумузунга хөй чылдар дургузунда башкылап ажилдап келген күш-ажылдың хоо-чуннары. Олар — «Шын» солунунун хөй чылдарда номчукчулары, док-таамал чагыдыкчылары. Амгы үеде олар — Кызыл кожуунунун төвү Каа-Хем суурда хүндүлүг дышта-нылгада.

Хоочун башкылар күзелдин-биле номчууру «Шын» солунун келир 2011 чылдың бирги чар-тында алыр кылдыр баш удур

чагыттырып алганын дыйнадып олурар: «Хүндүткелдиг «Шын» солунунун 85 чылы-биле ооң ажил-дакчыларына башкылап чогаадыкчы чедишкенинниң, бүгүдөгү чүгле экини күзээр-дир бис. Ынак солуну-вусту ам-даа хөй чылдар дургу-зунда номчуур бис. Ынчангаш солунунун өске-даа номчукчуларына база ону чагыдып алырын сүме-лээр-дир бис. Юбилейлээн солунга чагыдыкчылар бистерниң белээвис ол болгай-ла» — деп чугааладылар.

Аяна БИЧЕ-ООЛДУН тырттырган чуруу.

Чагыдылга — 2011 (I)

«ШЫН» — ЧОННУҢ СОЛУНУ

2011 чылдың бирги чартык чылында «Шын» солунунун чагыдылгасы Тываның бүгү почта салбырларында, «Тывапечать» КХН-ниң киоскилеринде бо хүннерде чоруп турар.

Чартык чылда чагыдылга өртээ:

Албан черлеринге болгаш организацияларга — 455, 64 рубль.

Хууда чагыдыкчыларга — 395,64 рубль.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге, күш-ажылдың хоочуннарына болгаш I-ги, II-ги бөлүктүн инвалидтеринге — 353, 34 рубль.

«Тывапечать» КХН-ниң киоскилеринде:

Чартык чылда — 300 рубль.

Үш айда — 150 рубль.

Бир айда — 50 рубль.

Хүндүлүг чонувус, «Шын» солунну чезинде чагыдып алырын утпаңар!

КӨДЭЭ АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ «ДАРГАНЫ»

• Балгазынның № 2 училищезинде •

(Төнчүзү. Эгези № 123 солунда).

Улуг украин чогаалчы А.Гогольдун «Аныяк үе — ол бодунда келир үениң бары-биле онзагай» деп чугаалаан. Аңаа, шынап-ла, кижичөпшээрешпес аргажок. А келир үениң «таваан» чүгле хып дээн чалыы чылдарда шын салыр херек. Шак ындыг угланышкынның ажылдал турар бир өөредилге черинге Балгазынның № 2 ПУ-зун база хамаарыштырар.

Бо эге профессионал эртем берип турар өөредилге чериниң барык 400 сургуулунун аразында кандыг кижилерни чок дээр. Өөредилгеге сундулуг, кызымак уруглар, оолдар дыка хөй. Оларның аразында техникага, уран чүүлге болгаш спортка ынак уруглар мырыңай эндерик. Чалыы үениң кыптып чоруур энергиязын, хей-аадын шын орукче углаары — ниитилелдин, ооң иштинде өөредилге черлериниң, хүлээлгези.

Балгазынның №2 профессионал училищезинге багай эвес ажылдыг аныяктар каттыжышкыны мурнунда чылдарда-ла турган. Ынчалза-даа үе-шагның өскерлип турары-биле каттыжышкынның ажыл-чорудулгазын чаартырының айтырыын сургуулдар башкылары-биле 2009 чылда чугаалашкан. Ооң түннелинде республикада «Аныяк гвардия» шимчээшкынниң бир салбыры хевирлиг шак-ла ындыг аттыг организацияны училищеге эрткен чылын тургускан.

Сургуулдарның күжү — демнинде!

Чаа көрүш, негелде-биле тургускан «Аныяк гвардия» кады ажылдажылга, бот-башкарылга деп билишкыннерге даянып алгаш, бо өөредилге чериниң иштинге аныяктар аразында демниг хөдөлишкыннерни нептередип, сургуулдарның чамдык чугула айтырыгларын шийтпирлээр сорулганы салган.

Училищениң «Аныяк гвардия» деп төлөвилели өөредилге чериниң аныяктар организациязының хүн бүрү ажылынын, а харын-даа сайзыралынын кол угланышкыннарын тодарадып турар. Ооң иштинге организацияның ажыл-чорудулгазының чаа хевирлерин, аргаларын шийгээдир, шенээр.

Хадылыг аргада ажыл төнмөс...

— Бистер 21-ги чүс чылче, бедик технологияның үезинче, шилчип кирипкен бис. Амгы чүс чылдың специалистери дээр — чогадыкчы бодалдыг, тывыңыр болгаш онзагай шийтпирлер хүлээп алыр база олары дээр харысалгалыг кижилер болур. Ынчангаш бистер өскерлип турар делегейниң негелделеринге дүжүр, чаа көрүш-биле амыдыраар ужурулг бис — деп, училищениң аныяктары чугаалап турар. — Биске мында ниити байдал чогулгалыг болза, кижичүзүңге эки болур. Училищеге «Аныяк гвардияның» бир үнелиг чүүлү — аныяк кижичүзүңге хүндүткел. Организацияның чедишкыны — чаңгыс үзөл-бодалдыгларның чогадыкчы демнежилгезинде. Бистер бөгүңү амыдыралдан чыдып кагбазы-биле даартагы хүннүң дугайында бодап турар бис. Бистиң күжүвүс — демнивиисте!

Бо эге профессионал өөредилге чериниң башкылары «Аныяк гвардияның» кежигүннери боттарының кылып шыдаар чүүлдерин база барла арга-шинектерин сургуул амыдыралына бүгү талазы-биле көргүзеринге дузалаар деп идегеп турар.

«Аныяк гвардия» организациясы тускай уставтыг. Ооң ажыл-чорудулгазы «Бедик мергежилдиг ажылчын боор мен», «Буянның сеткил», «Хостуг үе», «Бойдус камгалакчылары — рейнджерлер отряды», «Кадык-чаагай амыдырал дээр мен», «Хамааты болгаш патриотчу мен», «Мен — өг-бүлениң кезээ мен», «Мен — бистиң бирээвис мен» деп угланышкынарлыг.

Аныяктар организациязының ажылының бир угланышкыны кылдыр инновация ажыл-чорудулгалыг бизнес-төвү база кирип турар. Бо-ла бүгү угланышкыннар тус-тузунда тускай сорулгаларлыг. Бир эвес оларның оода кайы-бирээзинге сургуул кижичидепкейлиг кирип, ону өөредилге черинге боттандыраарына киржир болза, олар аныяк кижиниң өзүлдезинге улуг рольду ойнаар — амыдыралда чедишкыннериниң үндезинин тургузар деп сургуулдар болгаш башкылар санап турар.

«Аныяк гвардия» организацияны сургуулдарның баштыңнар чөвүлели удуртуп турар. Ол дүрүм-

нерни, кылыр ажылдар планнарын тургускаш, бадылаан.

Бис бо чүүлге Балгазынның №2 профессионал училищезиниң сургуулдарының «Аныяк гвардия» деп организациязының чаа аайы-биле тускай планныг боттандырып турары «Чедишкынниң формулазы» төлөвилелдин чүгле ийи угланышкынынга кысказы-биле доктаалы.

Оларның бирээзи — «Аныяк гвардейжилерниң» инновация ажыл-чорудулгазы болур. Бо угланышкын аныяк кижичөдунун өөренип турары мергежилдинге бар-ла арга-шинээн бүгү талазы-биле ажыдары болур. Ынчал кээрге олар училищениң инновация төлөвилелдери болур: көдээ ажыл-агый угланышкынның курлавыр төвүнүн, бир болза бойдус камгалакчылары — рейнджерлерниң отрядының, чок-ла болза «Студентилер кафезиниң» ажылдарына киржир ужурулг.

Училищениң башкылары сургуулдары-биле эртем-шинчилел ажылдарын доктаамал чорудуп турары-биле бөлүктөрдө бизнес-командаларны тургускан. Оларның кол сорулгалары өөредилге черинде чамдык солун төлөвилелдерни өөредилге чылының дургузунда боттандыраары болур. Бо-ла хамык ажылдар оларның өөредилге-хову ажылдары-биле холбаалыг. Ынчангаш училищениң курлавыр төвү Таңды кожунунун болгаш республиканың чамдык ажыл-агыйлары-биле сырый харылзаалыг.

Сургуулдарның шинчилекчи, чогадыкчы ажылына техниктиг чогадылга бөлүмүнүн ажылдары улуг рольду ойнап турар. Бо өөредилге чериниң сургуулдарының

Маңнайлыг аржанын сезонга белеткеп турары.

ның камгалалы-биле дорт холбап турар.

Бо училищеге арга-арыг ажыл-агыйының мастери мергежилди ажыда бергенинде кандыг-даа элдептиг чүве чок. Бирээде, аныяктарга ындыг мергежилди берип турар өөредилге чери Тывада амдыызында чок. Бир эвес республиканың девискээриниң 70 хуузу арга-арыг ээлеп турарын барымдаалаар чүве болза, арга-арыг ажыл-агыйының мастери мергежилди ажытканының чылдагааны билдине бээр. Ооң кадында чамдык чылдарда республиканың дыка улуг девискээри өрт халавынга таваржып турар. Бир эвес Балгазын суурдан ырак эвес черде республиканың бир онза девискээри болур — хадылыг арганы чижек кылдыр алыр болза, ол сөөлгү чылдарда

гектар чедир кызырылган, девискээрге өрттөнгөн ыяк ээнзирээн кара черлер ар деп, рейнджер Андрей чугаалады.

— Бистиң рейнджерлер ооң экологтуг төлөвилели зынның хадылыг аргазына сорулгалыг. Ынчангаш үш чылда бистер бо аргалаар дээр элээн ажылдаптып турар бис. Училищеге най арга-арыг «ажыл-агый» мастери деп чаа мергежилди ажыткан. Бистер хадылыг камгалаар ажылымыска акцияларны, рейдлерни ч турар бис — деп Чечена чугаалап турду.

— Балгазынның хадылыгының келир үези бисти дүң турар. Ынчангаш бистер, аны айтырыг шийтпирлээшкынни ришпес аргавыс чок. Бист талазы-биле хөй ажылдарны болур бис — деп, база бир Айлана Джумагулова чугаа ристи.

Ол ышкаш рейнджерлери ряды часкы-чайгы өрт ай тургустунуп болур үеде арг девискээринче үнүүшкүннөр ла кылып турар. Чаа чыл бе «Шиви» деп операция эр турары чаңчыл апарган. Бо шиви ыяшты оорлап кезер чавырылдыраарын болду «Балгазынның хадылыг ар заказникте аң-меңниң саньт эртемниглер-биле кады санында тодарадып турар.

Сургуулдар Маңнайлыг арганың девискээрин чыл сан аштап-арыглаары чаагай ч апарган. Өзүп оор салга бойдус камгалалының талазы бо тодаргай ажылдары, оо тинде чурттакчы чон орту суртаал ажылдары республи арга-арыг ажыл-агыйлары ажылдакчыларының, Бал суур чагырганың деткимез турар.

Ажылы-ижи макталдыг бо лицееде (директорунун хүлээл С.Г.Манеева күүседип турар) даа солун төлөвилелдер хөй үстүндө бижээн мен. Оларны тузун маңаа бижири болду Ынчалза-даа оларның деге оолдар, уругларның бүгү тал сайзыралыне, быжыг билиг ринче болгаш амыдыралына орукту шилип алырыне угла Училище келир үеде сайзы эрге-байдалын бедидер чу рулгалыг. Ол көдээ аныяктар езулуг өнүү, оларны «дарга болганда, бурунгаар сайзы аргажок...

Виктор САНДА

Чуруктары Балгазынның профессионал училищезинде архивинден алган.

Сургуулдарның чоргааралы — боттарының «молдурга» трактору.

кылып турары шимчеп чоруур яны-бүрү техниказын республиканың аныяктарының делгелгелеринге чылдың-на көрүп болур. Олар боттарының техниктиг онза ажылдары-биле — республика конкурстарының хөй дакпыр тиилекчилери. Чижээ, сургуулдар 2007 чылда «Уруглар. Техника. Чогадыкчы чорук» деп республика фестивалына ТР-ниң Чазааның Даргазының 5 шаңналын аңгы-аңгы хевирлерге хары угда чаалап алган!

Училищениң «аныяк гвардейжилериниң» боттандырып турар бир солун төлөвилели бойдус камгалалы болур. Ынчангаш бо өөредилге черинде тускай рейнджерлер (бойдус камгалакчыларының) отрядын тургускан. Бо отрядты училищеге каш чыл бурунгаар ажыткан арга-арыг ажыл-агыйының мастери мергежилдин баазында тургускан. Отряд өөредилгезин Балгазынның хадылыг аргазының, Маңнайлыг аржаны-

чүгле улуг өрттерден эвес, а хыдыкчы курттардан база катап-катап когарап келген. Ынчангаш рейнджерлер отряды (бойдус камгалакчылары) бо арганың езулуг-ла өңнүктери болу берген. Чижээ, бойдус камгалакчыларының отряды чүгле бо чылын чазын Балгазынның хадылыг аргазында 36 га черде олурткан турган хадылар сыптарында бок сигенин аштаан.

Сургуул бойдус камгалакчылары бо ажылдарны сөөлгү үш чылда доктаамал чорудуп турар. Олар чүгле 2010 чылда 32 га черге хадылар сыптарын тараан. Тарып турар сыптарны чайгаар дүшкен үрезиннерден өөредилге черинде өстүрүп турарын онзалап демдегелес аргажок. Бо талазы-биле сургуулдарның шинчилел ажылдары база чорууп турар.

— 1990 чылда Балгазынның хадылыг аргазы 20 ажыг муң гектар черни ээлеп турган. Чээрби чыл иштинде ооң девискээри 6 муң

МЭЭН, ТИИЛЭГМЭН

ДЕМИ ЧАҢГЫС ЧОНУМ

Чуруктуу школаның архивин-
ден алган.

Шеңне ДОНГАК.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Чазаның 2006 чылдың декабрь 29-та № 1461 доктаалыга өскерилгелер кириеринин дугайында
2010 чылдың март 9 № 63 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2006 чылдың декабрь 29-та «Тыва Республиканың девискээринге «Снегоход» профилактиктиг операцияны чылдың-на эрттиреринин дугайында» № 1461 доктаалыга дараазында өскерилгелерни кириер:

а) 2 пунктта «март 1» деп сөстөрни «март 31» деп сөстөр-биле солугур;

б) 3 пунктуну дараазында редакция-биле кириер:

«3. «Снегоход» профилактиктиг операцияны эрттирер талазы-биле ажылчын бөлүктү дараазында даңзылыг тургузар:

Э.Э. Дагба-Лама – Тыва Республиканың Боду чоруур болгаш оон-даа өске техниканың хевирлеринин байдалының техниктиг хайгааралының талазы-биле албаннун удуртукчу, удуртукчу;

А.К. Ойдуу – Тыва Республика талазы-биле Ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал талазы-биле эргелелдин удуртукчузунун оралакчызы (чөпшээржилге-биле);

В.П. Меренков – Тыва Республика талазы-биле Иштики херектер ямызының ОШАЧКИ эргелелинун улуг күрүнө инспектору (чөпшээржилге-биле);

«Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» деп республика конкурсузун эрттиреринин дугайында

2010 чылдың март 19 № 81 Кызыл хоорай

Биче болгаш ортумак бизнестин чедиш-киннерин непередир, а ол ышкаш 2008-2009 чылдар дургузунда Тыва Республикада биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун тергин дээн субъектилеринин ажылының дуржулгазын тарадыр сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин аразында «Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» деп республика конкурсузун чарлаар.

2. Коштунган дараазында чүүлдерни бадылаар:

- биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин аразында «Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» деп республика конкурсузун белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле конкурс комиссиязының составын (моон соңгаар – комиссия);

- биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин аразында «Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» деп республика конкурсузун эрттиреринин дугайында Дүрүмнү (моон соңгаар – Дүрүм).

3. Тыва Республиканың муниципалдыг тургузулгаларының чагыргаларына 2010 чыл-

А.В. Панкратов – Тыва Республиканың Аңныыр болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүнө комитетинин кол специалисти;

в) 1.5 пунктуну Тыва Республиканың девискээринге «Снегоход» профилактиктиг операцияны чылдың-на эрттиреринин талазы-биле Дүрүмнү дараазында редакция-биле кириер:

«1.5. Ажылчын бөлүктүн даңзызынче Тыва Республиканың Боду чоруур болгаш оон-даа өске техниканың хевирлеринин байдалының техниктиг хайгааралының талазы-биле албаннун, Тыва Республика талазы-биле Ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал талазы-биле эргелелинун (чөпшээржилге-биле), Тыва Республиканың Аңныыр болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүнө комитетинин, Тыва Республика талазы-биле Иштики херектер ямызының ОШАЧКИ эргелелинун (чөпшээржилге-биле) төлээлери кирер. Ол ышкаш ажылчын бөлүктүн даңзызынче өске күрүнө органның болгаш массалыг информация чепсектеринин төлээлери кирип болур.»

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

дың апрель 16-га чедир биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин аразында муниципалдыг тургузулгаларының тус черинин девискээринге конкурсту эрттиргеш, «Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» деп республика конкурсузунга идепкейлиг киржин сүмелээр.

4. Комиссиялар 2010 чылдың май 28-ке чедир конкурстун түннелдерин үндүрер болгаш оон тиелекчилеринин шаңнаарын эрттирер.

5. Тыва Республиканың Чазаның 2005 чылдың ноябрь 24-те «Сайгарлыкчы чорук» деп чылдың-на болур республика конкурсузун дугайында болгаш «Сайгарлыкчы чорук-2005» деп республика конкурсузун эрттиреринин дугайында Дүрүмнү бадылаар дугайында» № 1320 доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

6. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

7. Бо доктаалдың күүселдези дээш контрольду Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының комплекстиг социал-экономиктиг хөгжүлдө эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың март 19-та № 81 доктаалы-биле бадылаан

«Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» республика конкурсузун белеткээр болгаш эрттиреринин талазы-биле конкурс комиссиязының ДАҢЗЫЗЫ

С.И.Тен – Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы – Тыва Республиканың экономика сайыды, даргазы;
А.М.Юй – Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук хөгжүлдөзүнүн талазы-биле агентилелдин директору, даргазының оралакчызы;

С.С.Чимит-Доржу – Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук хөгжүлдөзүнүн талазы-биле агентилелдин специалисти, секретары;

Р.Л.Добровольский – Тываның «Тыва Республиканың сайгарлыкчылары» биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин хөй-ниити республика организациязының оралакчы президентизи (чөпшээржилге-биле);

Р.В.Кажин-оол – Тыва Республиканың үлетпүр болгаш энергетика сайыдының бирги оралакчызы;

Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың март 19-та № 81 доктаалы-биле бадылаан

«Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин аразында республика конкурсузун эрттиреринин дугайында ДҮРҮМ

1. Ниити дүрүмнөр

1.1. Тыва Республиканың девискээринде ажылгаттынып турар «Сайгарлыкчы чорук 2008-2009» (моон соңгаар – конкурс) биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин аразында республика конкурсузун өңчү-хевирлеринин болгаш адыр аайы-биле хамааржырының хамаарылгазы чокка эң эки сайгарлыкчыларны илередир болгаш шаңнаар, оларның барааннарын болгаш ачы-дузаларын регионалдыг болгаш Россияның деңгелинде чедир сайгарынага деткимче берип, сайгарлыкчы ажыл-чоруктун ат-алдарын көдүрер сорулгалыг чорудар.

1.2. Конкурс Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле бадылаттынган комиссия составы-биле чарлаттынар болгаш эрттирер.

1.3. Конкурс 2009-2010 чылдарда «Тыва Республикада биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун күрүнө деткимчези болгаш хөгжүлдөзи» республика сорулгалыг программаның кол хемчеглеринин боттандырылгалыгының иштинге эрттирер.

1.4. Ук Дүрүм сорулгалыг, шиитпирлээн айтырылгаларын болгаш конкурстун киржикчилерин, эрттирер хуусаазын, киржири-биле билдиришкын кириеринин чурумун, конкурс шилилгезинин чурумун болгаш тиелекчилерин шаңнаарын тодарадыр.

1.5. Конкурстун номинацияларын комиссия тодарадыр болгаш конкурсту эрттирер дугайында чарлал-биле чаңгыс угда массалыг информация чепсектеринге парладыр.

1.6. Конкурстун акшаландырышының 2009-2010 чылдарда «Тыва Республикада биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун күрүнө деткимчези болгаш хөгжүлдөзи» республика сорулгалыг программаның кол хемчеглеринин боттандырылгалыг көрдүнгөн акша-хөреңгинин ачызы-биле боттандыраар.

2. Конкурстун сорулгалары болгаш шиитпирлээр айтырылгалары

2.1. Конкурстун кол сорулгаларына:
- биче болгаш ортумак бизнестин Тыва Республикада социал-экономиктиг хөгжүлдө чедишкыннерин, ролун болгаш деңгелин суртаалдаары, мурнакчы сайгарлыкчы чорук ажыл-чорудулгалының арга-дуржулгазын неперидири;

- 2008-2009 чылдар дургузунда боттарының ажыл-чорудулгалына эң-не хөй чедишкыннер чедип алган биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилерин илередири хамааржыр.

2.2. Конкурстун шиитпирлээр айтырылгалары:

- биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорук бизнестин тергин бүдүрүлгелеринин ажылының арга-дуржулгазын, хуу сайгарлыкчыларның чонун хөй кезин сайгарлыкчы ажыл-чорудулгага моон соңгаар хаара тудары-биле системажыдары;

- биче болгаш ортумак бизнестин адырында хаара туттунган Тыва Республиканың биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин дугайында хөй-ниити чогумчалыг үзел-бодалдарны тургузары.

3. Киржикчилери

3.1. Конкурстун киржикчизи кылдыр Тыва Республиканың девискээринде сайгарлыкчы ажыл-чорудулганың боттандырып турар буурап дүжери болгаш суд сайгарылгазында турбайн турар кандыг-даа биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилерин бооп болур.

3.1. Конкуртка киржири-биле Тыва Республиканың девискээринде буурап дүжери чадазында болгаш суд сайгарылгазында турбайн турар сайгарлыкчы ажыл-чорудулганы боттандырып турар кандыг-даа биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилерин болуп киржип болур.

3.2. Конкуртка киржири-биле кандидаттарны идип үндүрери:

- бот-идип үндүрүлгө аргазы-биле;
- ямыларның, ведомстволар болгаш муниципалдыг тургузулгалар чагыргаларының адырының сүмелээни-биле эртип болур.

4. Конкурс комиссиязы

4.1. Комиссия даргазындан, даргазының оралакчызындан, секретарьдан болгаш комиссияның өске кижигүннеринден тургустунар.

Комиссия составында Тыва Республика-

ның күүсекчи эрге-чагырга орган ведомстволар, Тываның «Тыва Республиканың сайгарлыкчылары» биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктун субъектилеринин хөй-ниити органының, «Тыва Республиканың инкубатору» күрүнө автономн черинин адырларының төлээлери турар.

4.2. Комиссияның секретары кирип турар кордакчылардан билгилерин, документилерин болгаш дары хулээп алырын, комиссия сабиле конкурстун киржикчилеринин ментилерин белеткээр чорудар. Билдиришкыннер хулээп алыр төнгени-биле конкуртка киржикчи кириген билдиришкыннеринин тургускаш, комиссияның даргазын чурумун болгаш аңаа хулээп алгирлерин хуралга киришкен шупту, кижигүннеринин ат салдынганы биле долдуртунар. Бир эвес кижигүнү конкурсту эрттирер чурку хамаарыштыр саналдыг азы хулээп шиитпир-биле чөпшээрешпээн бодунун бодалын (бижимел хөй конкурсту эрттирер протоколга кирип болур эргелиг).

Комиссияның даргазы комиссия ажыл-чорудулгалыгын удуртуп, хуратирер хүнүн тодарадыр, оон хүн бадылаар болгаш чогуур документилер салыр.

Комиссияның даргазының чөүзүндө, оон эргезин болгаш хуу комиссияның оралакчызы күүседир.

Комиссияның организастыг-техандырылгалыгын ажыл-чорудулга Республиканың Сайгарлыкчы чорудурадыр талазы-биле агентилел боттандыраар.

4.4. Конкурс киржикчилеринин материалдарына үндөзилеп, оларның кирген хүнүндө эгелеп, дургузунда конкурс киржикчил дүгжүп турарын болгаш оларның билдиришкыннери ук Дүрүмнүн не биле тургустунганын сайгарып к Дүрүм-биле тургустунган документазын кирген документилер д таварылгада, комиссия оон чылдага айыткаш, конкурстун киржикчизинге документациязын дедир эгидер.

4.5. Комиссия дараазында ажыл чорудуп турар:

а) конкуртка киржири-биле билгилерин хулээп алышының түннел биле шиитпирни хулээп алыр;

б) конкурс киржикчилеринин документилерин сайгарар болгаш көөр;

в) конкурстун тиелекчизин тодир болгаш конкурстун түннелдерин үндүрер.

Конкурстун аңгы номинациялар биле тиелекчилерин комиссия составында 2/3 кезээндө эвээш эвес үнүг болгаш оон хөй санныг үнүг бөдүүн аргы тодарадыр болур. Үннер деңгели бот комиссия даргазының үнү шиитпирлиг.

4.6. Конкурстун түннелдерин үндүрер, комиссия конкурстун тиелекчилерин шаңнаар байырыг байдалды эрт конкурстун түннелдерин массалыг мадания чепсектеринге парладыр.

5. Конкурс шилилгезинин бадалары

Конкурстун киржикчилеринин чорудулгалыгын үнелээр барымдаалар:

- ажыл-чорудулгазы 1 чылдан эвээш;

- бүдүрүлгениң саң-хөө ажыл-чорудулгалының дээшти;

- профессионал менеджмент;

- бүдүрүп үндүрүп турар чүүлүнү берип турар ажылының, ачы-дузалыны;

- бюджеттеринин аңгы деңгелдер үндүрүп төлээринин, чээли (банк чээлинин), а ол ышкаш бюджеттен дашкаар дуларга төлевирлер талазы-биле өрө;

- ажылдың, бүдүрүлгениң хемчээли;

- өрүлдөзүнүн, орулгалының (херек көрүлгө-биле) доктаамалы;

- чаа ажылчын олуттар тургузары;

- бүдүргөн чүүлүнүн, ачы-дузалы чижилгели, фирманың марказының алдары;

даштыкыдан чаа барааннарны солуп бүдүргөн чүүлдерин болгаш технократтарны шингээдири;
аа барааннар рыноктарыне үнери;
иштиги болгаш даштыкы рыноктарга туржу, ажил-херекке эки атуу;
реклама-информация каастангазы;
бүдүрүп үндүрүп турар чүүлдүн, баары чонга дуза кадарда, материалдарды коллоп турар чепсек-херекселдеринин дугайында бадыткап турар экиликтерин бары;
бүдүрүлгенин фирма демдээнин, бүтүнгөн ажилдакчыларынын фирма аягы, хөрек демдектери, визиткалар эмблемаларынын бары;
иштин үнени технологтуг дериг-херектер, эт-себин ажыглаары, бүдүрүлгелеринин даштыкы хевиринин, эринин иштиги кезээнде доктаамал иштин тургузары;
профессионал конкурстарга болгаш аа культура-массалыг хемчеглерге кен дугайында дипломнарны, эл чагааларынын бары;
иштин уруглар программаларын, культукадык камгалалын, өөредилгени, аа ажил-чорудулгазын деткири, аа коллективинин социал айтырыг-иштинтирлээри.
Конкурстун чуруму болгаш эртирер
Конкурстка киржири-биле документи-лээп алыр үндээни ук Дүрүмге аа коштунган форма-майык езугаар иштин болур. Бүдүрүлгенин удур-тун, хуу сайгарлыкчынын азы төлээ-иштинин ат салганындан конкурс-тер болгаш ооң номинацияларынын да билдириштин парлаан үеден 10 хонук дургузунда комиссияже нар.
Билдириштинге кошкан докумен-тин даңзызы:
гарлыкчы чорук субъектинин кү-түкелинин дугайында херечилелдин и;
гарлыкчы чорук субъектинин

бүрүткел черинин талазы-биле үндүрүг ин-спекциязындан үндүрүглер талазы-биле өрө чок дугайында справка;
- кандидаттын ат салганы дараазында уткалыг медээлиг аналитиктиг справказы: амгы үеде ажилдап турар хөлезилелдиг ажилдакчыларнын саны; отчеттуг үеде тур-густунган ажилдын олуттар саны; бүдүргөн чүүлдүн акша-биле бүдүргөн, саарган хемчээли;
- сайгарлыкчы чорук субъектинин че-дишкиннерин бадыткаан материалдар бол-гаш документиер, профессионал болгаш хөй-ниити ажил-чорудулгазынын түнелде-ри, бүдүрүлгө чорудуун болгаш сайгарлык-чы чорук субъектинин ажил-чорудулга-зын көргүскөн чуруктар, бүдүрүп үндүрүп турар чүүлдеринин үлгөр-хевирлеринин, барааннарнын болгаш ачы-дузазынын реклама төлөвилели.
Чугула херек апарганда, конкурс комис-сиязы бүзүрелдин-биле болгаш боттуу-биле демделгээри-биле билдириштин кириген кижиден немелде медээни айтырар эргелиг.
6.3. Конкурсту конкурс комиссиязынче кириген документиерге үндээлип эр-тирер. Конкурс номинациязынга тиелекчи деп санаары-биле конкурс шилилгезинин шупту барымдаалары-биле ооң ажил-чору-дугазы дээш эң-не бедик демдекти алган болгаш, комиссиянын аңаа хөй үн берген киржикчи болур.
6.4. Конкурс 2010 чылдың май 16-да эртер.
6.5. Конкурстун тиелекчилеринге акша шаңналдарын тыпсыр:
I чер дээш — 20 000 руб.;
II чер дээш — 15 000 руб.;
III чер дээш — 10 000 руб.
Шаңналдыг черлерден дашкаар боттарынын ажил-чорудулгазында бедик көргүзүлгелерни чедип алган болгаш ачы-дуза ажил-чорудулгазын чорудуп турар 2008-2009 чылдардан орай эвес бүрүткеттинген биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорук субъектилеринге «Чедишкинниг старт» деп тускай номинацияны тургузар. Айыттыган номинантыларга 5000 рубль хемчээлдиг акша шаңналын тыпсыр.

чылдыын (Г) — отчеттуг чылдың соонда чылдың январь 1-ниң хүнүнге;
чартык чылдыын (П) — бо чылдың июль 1-ниң хүнүнге (бирги чартык чылдың түн-нелдери-биле);
кварталдың (К) — бо чылдың апрель 1-ниң хүнүнге (бирги кварталдың түннелдери-биле) болгаш октябрь 1-ниң хүнүнге (бо чылдың 9 айынын түннелдери-биле);
айның (М) — отчеттуг айның соонда айның 1-ги хүнүнге.
Отчетту саазынныг болгаш электроннуг информация непередир чүүлдеринге тургузар.
Отчетта айыткан көргүзүлгелер саазынныг эдилекчиде болгаш электроннуг хевирде дөмей болур ужуруг.
Медээни автоматчыткан хевирге ажил-дап кылыры-биле, тус чер бот-башкарылга органнын отчетту электроннуг хевирлиг ме-дээ непередикчилерге Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнынче чорудар.
3. Отчетту тургузарда болгаш кириерде кады ажилдакчыларны организастаар со-рулга-биле, тус чер бот-башкарылга орга-ннын отчет медээнин чыырма, ажилдап кы-лырда база кириерде харысалгалыг албан-дужаалдыг кижилерни тодарадыр.
Тус чер бот-башкарылга органнын айыттыган албан-дужаалдыг кижилер дугайында медээлерни (фамилиязы, ады, адазынын ады, эрге-дужаалы, телефоннар дугаарларын, электроннуг болгаш почта адрестерин) Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнынга дыңнадыр.
4. Отчетка кожуунун (хоорай округунун) чагырга черинин даргазы, азы болза, күштүг болуп турар хоойлуудулга езугаар ону солуп турар кижиге адын салыр.
5. Отчеттун тургузуунче кириер чүүлдер:
ПС майык-хевир — кожуунда (хоорай округунда) мурнады хөгжүдөр национал төлөвилел боттандырылганын параметр-леринин дугайында медээлер;
Д-здр, Д-обр майык-хевирлер — кожуун-да (хоорай округунда) демографтыг байдал-ды экижидер талазы-биле хемчеглер боттан-дырылганын параметрлеринин дугайында медээлер;
СГ майык-хевир — кожуунда (хоорай округунда) мурнады хөгжүдөр национал төлөвилел боттандырылганын болгаш де-мографтыг байдалды экижидер талазы-биле хемчеглернин четкиленчек графиктинин (моон соңгаар — четкиленчек график) күүселдизинин дугайында медээлер;
6. Тус чер бот-башкарылга органнын Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнынга отчетту кириер:
чылдыын — отчеттуг чылдың соонда чылдың январь 15-ке чедир;

чартык чылдыын — бо чылдың июль 5-ке чедир;
кварталдың — бо чылдың апрель 5-ке болгаш октябрь 5-ке чедир;
айның — отчеттуг айның соонда айның 3-түн хүнүнге чедир.
II. Мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганын дугайында отчетту тургузарынын ЧУРУМУ
7. Кожуунда (хоорай округунда) мур-нады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганын болгаш демографтыг байдалды экижидер талазы-биле хемчеглер-нин параметрлеринин дугайында медээлерни (ПС, Д-здр болгаш Д-обр майык хевирлер) тус чер бот-башкарылга органнын тургузар.
8. ПС майык-хевиринин «Россия Федера-циязынын субъектинин каттыштырган бюд-жединден акшаландырышыкын» (отчеттуг ай-хүнде херек кырында) одуруунга отчеттуг ай-хүннүн байдалы-биле херек кырында чарыгдаттыган хөрекилеринин хемчээлин айтыр.
9. Четкиленчек графикти (СГ майык-хе-вир) күүсеткенин дугайында медээлерни тус чер бот-башкарылга органнын айның-на тургузар болгаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнынче кириер.
10. СГ майык-хевирже медээлерни Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнын тургузар.
11. СГ майык-хевиринин «Отчеттуг ай-хүн-де даалганы-хемчегни күүсеткенин дугайында медээлер» одуруунга даалганы азы хемчег-ни күүсеткенин дугайында медээни (күүсеттинген, күүсеттинмээн), доктааттын-ган чурум езугаар хүлээп алдыган эрге-хоойду актыларынын болгаш документиер-нин реквизиттерин, ол ышкаш даалга азы хемчег күүселдизин чорудулгазынын дугайында өске-даа медээни айтыр.
12. СГ майык-хевиринин «Планныг хуу-сааны сагываанын чылдагааннары болгаш даалганы-хемчегни күүседиринин талазы-биле хемчеглер» одуруунга планныг хуу-сааны сагываанын чылдагааннарынын дугайында медээни, даалганы азы хемчегни күүседирин хандырап талазы-биле хүлээп алдыган иштинтирлер дугайында айтыр.
Мурнады хөгжүдөр национал төлөвилел-дер боттандырылганын болгаш мун-ципалдыг тургузулгала демографтыг бай-дал экижидеринин талазы-биле хемчеглер планнаашкыны Тыва Республиканың күү-секчи эрге-чагырга органнынын болгаш тус чер бот-башкарылга органнынын ара-зында четкиленчек графикке үндээлиет-тинген чөпшээржилгелерге дүүштүр чо-руттунар.

Тыва Республикага мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганын дугайында отчетту кириер болгаш тургузар
Чурумун доктаадырынын дугайында
2010 чылдың апрель 23 №159 Кызыл хоорай

чылдың июль 22-де Россия Феде-рациянын Чазанын Даргазы В.В. Пу-тинсканы демографтыг байдалды-ринин талазы-биле хемчеглерни мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганын дугайында отчетту кириер болгаш тургузар дугайында үлгөр-майык саазы-н дүүштүр Тыва Республиканың доктаадыры болза:
4. Тыва Республиканың Чазанын 2006 чылдың август 24-те «Тыва Республиканың Чазанын 2006 чылдың март 11-де «Мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттанды-рып турар федералдыг яамыларже отчет кириеринин хандырылганын дугайында» №247 доктаалыга өскерилгелер кири-ринин дугайында» №1015 доктаалын күш чок деп санаар.
5. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарынга парлаар.
6. Бо доктаалдын күүселдизинге контрольду Тыва Республиканың Чазанын Аппаратынга дагыыр.
Тыва Республиканың Чазанын Дарга-зынын бирги оралакчызы Ш.ИРГИТ.

3. Тыва Республиканың Чазанын Аппарады, мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганы дээш харысал-галыг Тыва Республиканың яамыларын, бол-гаш Тыва Республиканың хоорай округта-рынын болгаш муниципалдыг кожууннар чагыргаларын мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганын дуга-йында отчеттун электроннуг хевирлиг үлгөр-майыгы-биле хандырап.
4. Тыва Республиканың Чазанын 2006 чылдың август 24-те «Тыва Республиканың Чазанын 2006 чылдың март 11-де «Мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттанды-рып турар федералдыг яамыларже отчет кириеринин хандырылганын дугайында» №247 доктаалыга өскерилгелер кири-ринин дугайында» №1015 доктаалын күш чок деп санаар.
5. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарынга парлаар.
6. Бо доктаалдын күүселдизинге контрольду Тыва Республиканың Чазанын Аппаратынга дагыыр.
Тыва Республиканың Чазанын Дарга-зынын бирги оралакчызы Ш.ИРГИТ.

Тыва Республиканың Чазанын 2010 чылдың апрель 23-те №159 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикага мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдер боттандырылганын дугайында отчетту кириеринин Чуруму
ти чүүлдер
а Республикага мурнады хөгжүдөр төлөвилелдер боттандырылгала-лазы-биле төлээлеттирген Тыва иканын Кадык камгалал яамызы, спубликанын Өөредилге, эртем аныяктар политиказынын яамызы, спубликанын Көдээ ажил-агый-ыш-чем яамызы, Тыва Республика-уг, чуртталга болгаш коммунал-ий яамызы (моон соңгаар — Тыва иканын күүсекчи эрге-чагырга-ны), болгаш Тыва Республиканың группарынын болгаш муниципалдыг бот-башкарылга органнын (моон

соңгаар — тус чер бот-башкарылга орга-нны) Россия Федерациязынын Чазанын Даргазы В.В. Путинниң 2009 чылдың июль 22-де доктаатканы демографтыг байдалды экижидеринин талазы-биле хемчеглер болгаш мурнады хөгжүдөр национал төлө-вилелдер боттандырылганын дугайында отчетту кириер болгаш тургузар дугайында үлгөр-майык саазынын дүүштүр чылдың-чартык чылдың, кварталдың болгаш бир ай-чартык отчетдун (моон соңгаар — отчетту) тур-гузар.
2. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнын отчетту дараазында ай-хүннүн байдалы-биле тургузар:

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ЧАЗААНЫН ДАРГАЗЫНЫН ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканын Чонну ажилга хаара тударынын күрүне албанынын тургузуунга өскерилгелер кириеринин дугайында

Тыва Республиканын 2003 чылдың январь 4-те «Тыва Республиканын Чазанын Даргазынын эрге-байдалынын дугайында» №97 УХ-1 Конституция хоойлузунун 7 чүүлүнүн дөрткү кезээн удуртулга болдуруп доктаадырым болза:
1. Тыва Республиканын Чонну ажилга хаара тударынын күрүне албанынын 2010 чылдың январь 14-те Тыва Республиканын Чазанын Даргазынын № 5 Чарлыгы-биле бадылаан тургузуунга эргелеп-башкарыл-ганын автоматчыттыган системасы болгаш административ-ажыл-агый килдизинин составында дараазында эдилге-биле бижи, өскерилгелерни кириер:
«Эргелеп-башкарылганын автоматчыт-

тыган системасы болгаш административ-ажыл-агый килдизин дараазында эдилге-биле бижиер:
Килдис начальниги — 1
Кол специалист — 1
1 разрядтын специализи — 1
2 разрядтын специализи — 1
3 разрядтын специализи — 1
чоллачы — 2
2. Бо Чарлык ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.
Тыва Республиканын Чазанын Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2010 чылдың июль 27
№ 119.

Тыва Республиканын Чазанын Даргазынын 2006 чылдың август 4-те «Тыва Республиканын күрүненин хамааты албан-хаакчыттарынын ай санында акша шаңналынын хемчээлинин дугайында» №116 Чарлыгына өскерилгелер кириеринин дугайында

1. Тыва Республиканын Чазанын Даргазынын 2006 чылдың август 4-те «Тыва Республиканын күрүненин хамааты албан-хаакчыттарынын ай санында акша шаңна-лынын хемчээлинин дугайында» №116 Чар-лыгында дараазында немелделерни болгаш өскерилгелерни кириер:
а) Чарлыкка дараазында уткалыг 3 пунк-туну немээр: «2005 чылдың сентябрь 2-де Тыва Республиканын Чазанын Даргазынын «Тыва Республиканын күрүне албан-дужаал-дарын ээлеп турар кижилеринин болгаш Тыва

Республиканын күрүне албан-хаакчытта-рынын күш-ажыл төлөвирин сайзыраггай-жыдарынын дугайында» № 206 Чарлыын күжүн чидирген деп санаар;
б) Чарлыктын 3 пунктузун 4 пунктузу деп санаар.
2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болур.
Тыва Республиканын Чазанын Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай
2006 чылдың август 30 №130.

БҮЗҮРЕЛДИГ КАМГАЛАЛДА

Алды-Үстүү Ишкinner баштары аң-мең турлаа болган тайгалар чүве. Улус-чон ону дыка эки билir болгаш төчөглекчилер ынаар баарыга туралыглар. Ында Уру хемниң бажын Красноярск крайның бойдус камгалалдыг чери карактап турар. Ындыг-даа болза, бетии тайгаларны чогумчалыг хайгааравайн турары билдингир. А Хан-Дээр тускай камгалалдыг чер болгай. Аңаа бүзүрелдиг ээ херек.

Бокса спорт мастериниң кордакчызы Эрес-оол (Кара) Ондарга баштапкан Омак, Меңги, Владик Ондарларны бо черлерге егерлер кылдыр тургускан. Оон бээр ынаар кайы хамаанчок кижилер бар-бастаан. Егер алышкылар Алдыы

Ишкinner бажында Бадак-Аксында тускай, дээвирииниң кырынга эм оъттар кургадыр кылдыр кылып каан чунар-бажынныг бажың тудуп алганнар. Ишкinnerниң чону аңаа чунуп амырап турарлар. Оон-биле кады егерлер ажылдап эгелээни-биле аргага өрт айыылы база бол-бастаан. Олар Алдыы-Ишкinner оруун база септеп кылганнар. Ол дээрге малчыннарга улуг дуза.

Ол ортаа аң-меңниң, балык-байлаңныг аажок өзүп турары-биле бо арга-арыг камгалакчыларын дин адар боолар-биле хандырап болза, чогумчалыг боор деп санаар-дыр мен.

Алексей ОНДАР.

Кызыл хоорай.

ОЛЧАЛЫГ БОЛУҢАР, АҢЧЫЛАР!

• Аңнаарыңа чөпшээрел бээриниң чурумунуң дугайында

Аңныыр курлавырларын тыварыңа чөпшээрел алырының чурумунуң дугайында хөй санныг айтырыглар кирип турары-биле холбаштыр Тыва Республиканың аңныыр болгаш балык тывыш талазы-биле күрүне комитети дараазында тайылбырны берип тур.

2009 чылдың июль 24-те «Аңнаарының болгаш аңныыр курлавырларын кадагалаарының дугайында база Россия Федерациязының чамдык хоойлужудулга актыларыңа өскерилгелер киририниң дугайында» № 209-ФХ Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүн боттандырап сорулга-биле Россия Федерациязының бойдус курлавырларының болгаш экология сайыдының 2010 чылдың апрель 23-те №121 чарлыын езугаар аңныыр курлавырларын тывар чөпшээрел бээриниң чурумун болгаш чөпшээрел бланкызының майык-хевирин доктааткан.

Аңныыр курлавырларын тывар чөпшээрелди июль 24-те №209-ФХ Федералдыг хоойлуга дүүштүр аңныыр курлавырларын тывар эргелиг хуу кижилерге болгаш юридиктиг албан черлеринге тыпсыр.

Чөпшээрелди алырда ук хуу кижик (моон соңгаар — билдириш-кин кириген кижик, аңчы) билдириш-кинни дугуржулга чарып алган, азы болза Россия Федерациязының субъектизиниң күүскечи эрге-чагырга органынга (моон соңгаар ТР-ниң аңныыр болгаш балык тывыш күркемители) юридиктиг албан чери (моон соңгаар —

аңныыр хереглекчизинге) боду кириер.

Билдиришкинге айтыр чүүлдер:

- билдиришкин кирип турар кижиниң фамилиязы, ады, ада-зының ады;
- билдиришкин кирип турар кижини шындыктырып турар кол документизиниң медээлери;
- аңнаарының хевирин;
- тывар деп турар аңныыр курлавырларының болгаш оларның сан-түнүнүң дугайында медээлери;
- аңнаарының чижеглеп көргөн хуусаазы;
- аңнаар деп турар чери;
- аңныыр биледин алган ай-хүнү болгаш оон сериязы база дугаары;
- ИНН (үндүрүг төлекчизиниң хуу дугаары);
- системазын, демдээн, ак-сының хемчээлин болгаш ок-саадааның узунун айтыпкан боочепсек эдилээр чөпшээрели.

РФ-тиң Үндүрүг кодекзиниң 333.33 чүүлүнүн 1 пунктузунун 98 болгаш 96 иштики пунктуларында дүүштүр дириг бойдус хүрээлениниң объектилерин тывар чөпшээрелди бергени дээш 400 рубль хемчээлдиг күрүне каалызын төлээр.

Виктор ОЮН, күркемителин кол специалисти.

ТӨНЕРИНИҢ КЫРЫНДА КЕЛГЕН

(Мөңгүн-Тайганың хөлдер-хемнериниң байдалы)

Мөңгүн-Тайга кожуунда Мөген-Бүрен сумунуң девискээринде балыктыг хөлдер, хемнер-ле хөй. Оларга Хиндиктиг-Хөл, Кара-Хөл, Чүглүг-Хөл, Шөйбек-Хөл, Узун-Ойук, Хойлак-оол хөлү, Сот-оол хөлү дээш, оон-даа өске хөлдер хамааржыр. Хемнер: Мөген-Бүрен, Алдыы, Үстүү-Ыймаатылар, Дуруг, Тоолайты, Чеди-Тей, Ортаа-Шегетей олар.

Ол хөлдер, хемнерде аажок чаагай ээтиг кадыргылар элбээ-биле бар. Оларның ээдин чивээн кижилер республикада чок дээр болза, хөөрем болбас. Ылаңгыя Хиндиктиг-Хөлдүн, Тоолайты хемниң балыын чивээн улус чүгле Тыва-да эвес, харын-даа республиканың кожазында хоорайларда безин бар деп болур. Ындыг-даа болза, амгы үеде ук хемнерниң, хөлдерниң биске чедирип турар ачы-хавыя-зын камнаар, ону келир үениң салгалдарыңа арттырап талазы-биле чон аразыңа кандыг-даа тайылбыр ажылы чоруттунмайн турары хомуданчыг. Чүге дээрге, хем-хөлдүн балыктары ойнап, үүргене чажып эгелээн үеде тус черниң чурттакчылары-даа, оон-моон келген чорумалдар-даа, харын-даа дарга кижилер безин чаа-ла үүргене чажып эгелээн балыкты кам-хайыра чокка четки-биле шүүрөп, кырып, балыктап-ла эгелээр. Ындыг кижилер тодар-ханарын-даа билбес боор чүве-дир. Ынчаар кам-хайыра чок ажыглап турда, балык көвүдөп өзер хамаанчок, эвээжеп, үүрмектелип турарының дугайында балыкчылар боттарының-на аразында чугаалажып орап боор-дур.

Мен Ортаа-Шегетей деп бичии хөлдүн дугайын тодаргайы-биле бижикседим. Ол хөлге балык шуут чок турган. Аңаа чүгле янзы-бүрү суг курттары өзүп турган чүве. Шак ол хөлдөн хумуң-биле суглаарга оон курттары суг-биле кады устунуп кээр турган. Мен Мөген-Бүрен сумунуң чагырга даргазынга ажылдап тургаш, ол хөлге балык өзүп көвүдөзүн дээш 1986 чылда оон кожазында чыдар Тоолайты хемден балыктарны суг сөөртүр машинага эккелгеш, оон суунче салдырдым. Ол ажылды суму совединиң күүс-ком кежигүнү Хүлер-оол Иргиттиң удуртулгазы-биле мал эмчизи Кадыг Успун, суг сөөртүр машина чолаачызы Демир-оол Иргит олар чорутканнар. Балыкты ол ынчап салган соонда, ийи хире чыл эрткенде, ол хөлдөн узуну 50-60 см чедип турар, кончуг семис балыктарны улус тудуп ап турар апарган. Ам бодап турарымга, оозу ук хөлдүн суг куртунуң хөйүндөн ыңдыг турган боор. Балыктарга чемиш четчир турган хевирлиг. Ам ол хөлдүн байдалы муңгаранчыг, оон балыы төнериниң кырында келген дээр болза, меге болбас. Ийи-чаңгыс бар балыктарның хемчээлиниң

эң-не улуу дөңгүл-ле 2 турар. Оон суг курттары биле узар хамаанчок, көөрү безин болдунмас эвээжээн. Байдал мын турда ону кым-даа херс харын-даа дам-на бай үүргене чажып турган балык-биле шүүрөп тура

Республика ужур-дудиктиг-Хөлдүн балыы көвүдөдир сорулга-биле чемиш болуру-биле ыңаа өзүп көвүдээр суг куртта салган. Шак-ла ыңдыг Ортаа-Шегетей хөлге хам чүге ап болбазыл? Ол ажуун чагыргазында бой-лалының талазы-биле турар даргалар, бойдус-лының инспекторлары ба-биле демнежип алгаш, ч болбазыл? Шак ыңдыг чоруткаш, оода-ла ийи-ү хуусаа дургузунда Ортаа-ден балыктаарын хорур-ни суму чагыргазы үнд Черле ынчаш кожуунуң хөлдериң балык саны сорулга-биле чогуур хем чорудуп, ылаңгыя үүрг-үеде хемнер, хөлдерден-биле балыктаарын шу-кандыг чүвөл? Республи-дус курлавырларын к-талазы-биле албан чери-айтырыңы кичээңгейге деп идегел-биле мону би

Кара-оол

Мөңгүн-Тайга кожуу

ТАРБАГАННАР КАНЧАП ЧИДЕ БЕРГЕНИЛ

Эрткен чүс чылдың ортаа үезинде Тываның барык бүгү девискээринге: төрөөн черим Чаа-Хөлге, Аргалыктыгга, Адар-Төшке, Кызыл-Дагларга, Шаңчыга, Сүме-Белдери ол ынчаар тарбаганнар хөй турган. Адар-Төш сынында Тарбаганныг-Каът, Кызыл-Дагларда Тарбаганныг-Кыштаг деп черлерниң аттары — оон бир бадыткалы ол.

Шаңчы ажар Кес-Артка Узун-Кадай деп өгбениң кыштаа турган. Тарбаганныг-Кыштаг деп ол черге тарбаганнар кижиден-даа кортпас, үңгүрлеринден үнүп келгеш, сывыр-тажып, ойнап халчып турар дээр чүве. Бистиң Чаа-Хөл улузу тарбаган ээдин ыт ээди ышкаш чыттыг дээш чивес.

Шаанда кадыы багай бир ашак-кадай улустуң хайындырган тарбаганының ээдин чиirimге, шынап-ла, чыттыг боор чүве чораан. Ынчалза-даа ол кадыы багай улус-ка кончуг эки эм болур. Чаптанчыг амытаннарның төнгенинде тус черниң улузунуң буруузу чок деп бодаар мен.

Эрткен вектиң бежен чылдарының төнчүзүңге чедир тарбаганнар бар деп чүве илден турган, а алдан чылдардан эгелээш көзүлбейн барган деп, улуг назылыглар сактып олурар.

1930 чылдарга чедир Тывага күжүгөн биле кызыл дилги чок тургаш, чоорту тыттып келген. Кажан дилгилер өзүп көвүдөп эгелээрге, тарбаганнар таарымча чок байдал тургустунуп келген хире. Оларның бичии оолдарын дилгилер тудуп чиптер турган. Ынчалза-даа тарбаганның шуут кырылып, чиде бергенинге ол чылдагаан болбаан. Чүге дизе, бойдуста оът чиир амытаннар-биле, араатан амытаннар кажан-даа кожа-хелбээ амыдырап чорбаан

база оларның кайызы-даа ынчаар төнүп читпес.

Ижээй берген тарбаганнарга хора чедирип болур амытан дээрге, ол ховунуң чыдыг, ала кырзазы болур. Ол оларның үңгүрүн албан-биле тып алгаш, чыдыг оозун салыпкаш, үңгүрнүң аксын хаап каар. Шак ынчаар өөр тарбаганнар бузурнуруп өлүр. Кончуг ховар тава-рылгада кырза тарбаганнарның ижээниңге казып чеде бээр. А олар оон камгаланыры-биле ижээп чыдарда, үңгүрүн черже ханыладыр кири каскаш, бир катап дуй тептингеш, оон черниң ийленчээниң аайы-биле өрү алзы каскаш база дуй тептингеш, оон катап база черже ханыладыр тырыкылай казып киргеш, ол орта ижээп чыдыптар. Ындыг янзылыг чыдыг кырзаның тарбаганнарга чедери барык болдунмас турган хевирлиг. Оон аңгыда ол үңгүрден үнүп келген тарбаганнарны канчап-даа шыдавас амытан-дыр ийин.

Эрткен чүс чылдың алдан чылдарында Москвадан база Кызылдан сургакчылап келген эпидемиологтар Тываның бүгү кожууннарыңче үнүп, тарбаганның черлерни шинчилеп турган. Ол шагда бөдүүн арат-чон тарбаганнарның кырынга айыыл диргелип келгенин кайын билген деп. Сөөлүнде харын боданып, хей-ле оларга ынчан айтып берген бис дижиб турган. Кым-бир

партийжи кезек кижилер-ганнарны «чума аарыы амытаннар» деп шамнаан оларның шуптузун узутка-йында шиптир Москвада төвүңге хүлээп алдынган. Халдавырлыг аарыглар крйса деп амытанга да тарбаганнарның үңгүрлер-сынга хоран чажып каарга шупту кырлып калган дээр

Мөңгүн-Тайга кожуун-удур ажыл чорудуп турган эпидемиологтар ол черин-ганнарны хоран-биле алырга-ла, үш-дөрт чыл. Моолдун девискээринде четкилеп кээр болган дээр. Оозун бодаарга тарбаганна-амытаннар болгаш өскээ берип база болур турган. Тайганың Хиндиктиг-Хөл ортузунга дагга турган, ол тарбаганнарындан арай өс-чүзүннүг амытаннарны ба-станциязының санитарлары каапкан. Ол болза езулуг Кызыл дептерже кирген та-нарның хевирин бооп тура тулукка турган тарбаганна-аарыын кайыын эккээри дээрге кончуг арыг амытан-оъттар чиир болгаш, оларны база эм.

Тарбаганнарны узуткап үеде оларны чүгле Даг-Ал-Тыва АССР-нин, Бурят АССР-Чита облазының девискээрин кылган. Арткан черлерге ол когун үзе узуткавайн барган. Келир үеде тарбаганнар турар черлерден оларны Т-эккеп, катап өстүрүп эге-чадавас. Муң-муң чылдар тарбаганнар өзүп чораан. Олар чүге өспөс деп!

Дмитрий дүр

Чаа-Хөл кожуун.

Адыр-Кежиг сүңр.

Чаштарның эрге-ажыктары

АКШАЛАНДЫРАРЫН ХҮЛЭЭНДИРГЕН

Прокурорнуң негелдези-биле Каа-Хемниң район суду кожуунуң чамдык суурларынга уруглар садтарын тударының саң-хөө санаашкынын кылырын Каа-Хем кожуунуң чагырга черинге даандырган.

Каа-Хем кожуунуң школа назыны четпээн уругларга 13 албан черлеринде бо хүннерде 755 уруг турар, а кожуун чагыргазының өөредилге килдизиниң даңзында амгы үеде 390 уруг — оочурда. Уруглар садтарынче эң улуг оочур Сарыг-Сеп суурда. Кожуун төвүнүн 180 чаштары садтарже баар черлерни манап турар. Бүрөн-Хем сумуда — 41, Кундустуг суурда 38 уруг оочурда турар.

РФ-тиң «Өөредилге дугайында» хоойлузунун 18-ки чүүлүнүн 3-кү кезээ езугаар школа назыны четпээн уругларны кижизидери болгаш оларның назы аайы-биле аргашинзэн, күш-дамыр сайзыралын, кадыкшылын быжыктыраары болгаш уругнуң сайзыралында чыдып

каап турар чүүлдерин эдери-биле өг-бүлөгө дуза кылдыр школа назыны четпээн уругларга өөредилге албан черлериниң четкизи ажилдаар ужурулуг. Федералдыг хоойлужудулга-биле школа мурнунда өөредилгени бичии уругларга бээр, оон иштинде уруглар садтарын ажыдар хүлээлгени муниципалдыг кожууннарда онааган. Хоойлунуң негелделерин хажыдары бичии чаштарның РФ-тиң Конституциязының 43-кү чүүлү езугаар школа мурнунда халас өөредилге алыр эргезин кызагдап турар болу бээр. Ынчангаш кожуунуң прокурору бодунуң негелде билдиришкенинде Каа-Хем кожуунуң чагыргазы суурларга немелде уруглар садтарын тудары-

ның чарыгдалдарын санаарын негээн.

Каа-Хемниң район суду прокурорнуң негелдезиниң чамдызын хандырган. Суд кожуун чагыргазына школа назыны четпээн уругларның уруглар садтарынга хергелелин Сарыг-Сеп, Бүрөн-Хем, Кундустуг, Дерзиг-Аксы болгаш Авыйган суурларга (санын) илере-реткеш, оларны 2011 чылдың декабрь 30-ге чедир хандыраары-биле школа назыны четпээн уругларга тудар азы немей тудар өөредилге албан черлериниң саң-хөө санаашкынын кылырын хүлээндирген.

Районнуң судунуң бо шийтпирин Тыва Республиканың Дээди судунче он хонук иштинде барымдаалыг чылдагааннар кирип тургаш, хомудал болур.

Евгений МЕЛЬНИКОВ,
Каа-Хем кожуунуң прокурору.

Пенсия хандырылгасы

ОНЗАГАЙ БАЙДАЛДАРЛЫГ

Сугжу (водолаз) болгаш суг адаанга ажилдаар өске-даа ажилдакчылар Россияның Чазааның бадылааны №1 даңзы езугаар назы-харның күш-ажыл пенсиязынче эрте үнер эргелиг. Оларның эрте пенсиялаарына кол негелде болза, эр улуска — 10 чыл тускай стаж, херэзженнерге 7 чыл 6 ай тускай стаж херек, а ниити күш-ажыл стажы тустуунда 20 база 15 чыл болур ужурулуг.

Сугжуларның ажилының онзагай байдалдыг болганы-биле хоойлу езугаар бо негелделерден аңгыда суг адаанга ажилдаан үезинге хамаарыштыр немелде негелделер база көрдүнгөн. Баштай сугжу кижиниң суг адаанга ажилының ниити түнүн тодарадып алыр. Бир эвес ол үе 2750 шактан эвээш-даа болза, эр кижиниң 10 чыл тускай стажы бар болза, ажилының онзагай байдалдарын барымдаалааш, №1 даңзы езугаар пенсияны аңаа тыпсып болур. Суг

адаанга ажилы 2750 шактан эвээш болза, тускай стажын бир чылда 275 шактан санап үндүрер. Бүдүн чыл кылдыр санаарда, ыяал-ла 275 шакты 1 чылда суг адаанга ажилдаан болур ужурулуг.

Суг адаанга 275 шактан эвээш ажилдаан чылдарын бир айда нормазы 25 шак кылдыр санааш, айларның ниити түнүн 12-ге үлөптерге каш чыл сугга ажилдааны оон үнүп келир. Сугжуларга №1 даңзы езугаар суг адаанга кандыг ажилдар кылып турганындан хамаарылга

чокка пенсияны эрте тыпсыр.

Чамдык улустун сугжу деп квалификациязы бар, олар болганчок-ла суг адаанга ажилдар-биле холбашкан-даа болза, суг ажилдары оларның кол мергежили болбайн турар. Ындыг ажилдакчыларга удуртукчулар, эртемденер, эмчилер, фельдшерлер, физиологтар болгаш экономиканың чамдык адырларының специалистери хамааржыр. Олар техниктиг, айыыл-халаптан камгалал, хемелер көдүрер, эртем-шинчилел болгаш суг адааның өске-даа ажилдарын кылып тура, гипербариктиг базыышкына база сугнуң уржук-салдарына таваржып турарлар. Ынчангаш бо ажилдакчылар база №1 даңзы езугаар тускай стажының аайы-биле пенсияже эрте үнер эргелиг.

Чинчи ДОРЖУ,
Россияның Пенсия фондунуң ТР салбырында специалист.

• Бодамдар дизи

Бир-ле чүүлге чуртталгадан ынак болуру—бодунуң чуртталгазын херек кырында ам барындан-даа улуг болдурары-дыр.

Ж. Ростан.

Кижилерниң үнези чеже хирел, ынакшылдың үнези база ол хире. Чүгле эки кижилерниң ажил-херээ арыг болгаш чогумчалыг.

Р. Роллан.

Сагыш-сеткилден арыг-чараш чуртталга, чүректин байы, арыг-шынчызы, өөрүшкү болгаш ынакшыл—езулуг байлакшыл ол-дур.

Г. Бичер.

Аас-кежик—сеткил ханып, таарзынып чоруур кижиниң талазында.

Аристотель.

Чөптүг чоруктун эң бедик шаңналы—шын болдуус деп медепер билири.

Ж.Ж. Руссо.

«Энергострой» КХН

Кызыл хоорайның «Энергетиктер» микрорайонунда 11 дугаар бажында чаа 30 квартиралыг, чурттаарына аажок таарымчалыг квартираларны садып тур.

1 өрээлдиг квартира—
44 дөрбелчин метр;

2 өрээлдиг квартира—
72 дөрбелчин метр.

Соңгаларын пластиктен кылган. Чылыг дамчыдылгасын, изиг болгаш соок сугларны квартиралар аайы-биле санап турар.

Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2а,
телефоннары: 4-85-29.

Мобиль телефоннар: 8-923-268-9073, 8-905-920-4101.
БОДУНУҢ КВАРТИРАЗЫ БОЛУР!

«Ипотека агентилели» ААН болгаш Россияның Ажаалга банкызын дамчыштыр ипотека чээлизи берип турар.

ШЫН

Индекс 667000.

Кызыл хоорай,

Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агай — 2-17-09, окулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 7000. Чагыр 125. Номерни парлалгаже дузааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

Төрүттүнген хүнүдөр-биле!

Өвүр кожуунуң Ак-Чыраа суурда чурттап чоруур бистиң эргим, ынак ававыс Галина Туматовна АДЫШАА бо хүннерде 56 харлап турар. Чонунга сонугалдыг, салым-чаянныг, ч ававыс, сеңээ амыдырал-чуртталгаңа, чогадыкчы алмаз даш дег чайыннанчак чедиишкиннерни, хөгжүлдени, ам-даа бистиң аравыска 100 чыл дургуз чурттап чоруурунну, аныаксыг, баштак-хөглүг ш кажан-даа салбазыңны чүрээвистиң ханызындан кү Хүндүткел-биле,

уруу, оолдары, кеннээттери, ү

Бажың арендага берип тур мен

Ийи өрээлдиг, чунар-бажыңныг, гаражтыг арендага берип тур мен. Бетки Каа-Хемниң кудумчузу, 72. Айда төлевири 7000 рубль. Чыл төнчүз шуптузун төлээр, чаа чылдан бир айлап төлээр.

Автобус доктаамы «Көк-Тейская». Газельдер 7. 15 «а». Телефон: 8-923-389-88-87.

ДЫҢНАДЫГЛАР

Мурнунда турган «Би-Хем» совхозтун өнчү үлүүнүн э Байыр-ооловна МААДЫ Би-Хем кожуун, Сушь суур деп адресиг көдээ ажил-агайының черлеринден ниити дөрбелчин метр чер участогун (шөлдү чижегле хемчээгениниң түннелинде билдинер) хууда дузалал аж чорудары-биле мал кадарар чер кылдыр тускайлаары кожуунуң мурнунда турган «Би-Хем» совхозунуң өнч ээлеринге дыңнадып турар.

Удурланыр кижиге турар болза, билдиришкенин да адресче чорудар: Туран хоорай, Кочетов кудумчузу, 1 кожуунуң чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының 3-кү каът.

Мурнунда турган «Би-Хем» совхозтун өнчү үлү Анатолий Маск-оолович ХЕРТЕК Би-Хем кожуун, Кара-Хая деп адресиг көдээ ажил-агайының черлерин шөлү 110000 дөрбелчин метр чер участогун (шөлдү чижегл хемчээгениниң түннелинде билдинер) хууда дузалал аж чорудары-биле мал кадарар чер кылдыр тускайлаары кожуунуң мурнунда турган «Би-Хем» совхозунуң өнч ээлеринге дыңнадып турар.

Удурланыр кижиге турар болза, билдиришкенин да адресче чорудар: Туран хоорай, Кочетов кудумчузу, 11 кожуунуң чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының 3-кү каът.

Тес-Хем кожуун чагыргазының муниципалдыг өнчү б харылзааларының талазы-биле килдизинче Россия Федерациясы хамаатызы Омак Херелович БАЛДЫРЖААДАН көд агайының мал ажилына көрдүнгөн черлеринден Тыва Республикасы Тес-Хем кожуун, «Ортаа Баян-Кол» деп черде Шуурмак соңгу-чөөн талазында 12 км черде 200 га шөлдү, Тес-Хем «Хиндик» деп черде Шуурмак суурнуң соңгу-барыын тала км-де 200 га—ниити шөлү 400 га черни 49 чыл дургузунда бээрин дилзэн билдиришкенин кирген.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо дын парлаан хүнден эгелеп 30 хонук дургузунда Тес-Хем чагыргазының муниципалдыг өнчү болгаш чер харылзаа талазы-биле килдизи бижимел билдиришкениннерни бо билдиришкениге удурланышкынарны хүлээп алыр.

Ава кижиниң ынакшылы чөөк дег чымчак эвес, а каң дег быжыг.

Аваның ынакшылы—энергия-дыр, оон ачызында анаа-ла бөдүүн кижиге бодабайн-даа чорааны бол-дунмас чүүлдү кылып, чогаадып каап болур. Оон ынакшылы оожур-гал, уйгу-чыдын-даа билбес.

Аваның ынакшылына сээң канчаар көстүрүн, байдалының кандызы-даа хамаанчок. Сээң омур-хевириң оон карактарыңа кезээ шагда өскерлиш чок онза-

• Ава дугайы

гай, чараш бооп артар.

Чырык чер кырында ынакшылы дег быжыг ынчалзажок аңаа конч болуру чугула. Аваның кайда-даа сатпайн турар ийин, ону ыяк билип ал.

Ол агаар-биле дөмө хире чаңчыга берген бис. Эскербес-даа бис. Эң ужудукчуга орук ай медээ-отчугаш-биле де

АГАР САНЫБЫС: № 4070381090000010000 ОАО НКО "Тува Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 043 Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызынын Сибирьде регионнар аразынын девискээр эргелели «Шың» солун чылдың май 14-те эде бүртүккэн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-га парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бода редакцияның туружу-биле дүүлпейн барып болур. Айттыңан са болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар бо харыылаар.